

Kompasstraat IJmuiden

Bij rbsl dd. 28 jan 1919 werd de naam Flavio Giojastraat vastgesteld. Via dit rbsl werden meer straten in dezelfde buurt vernoemd naar uitvinders, wetenschappers en onderzoekers die iets op het gebied van navigatie en communicatie – belangrijk voor de visserij! – betekend hadden (o.a. Marconistraat, Bakkerstraat, Grahamstraat, Snelliusplein, Alexander Bellstraat, Edisonstraat, Roemerstraat, James Wattstraat, Cornelius Drebbelstraat, Lippersheijstraat).

Bij raadsbesluit 16 nov 1926 is de naam Flavio Giojastraat gewijzigd in Kompasstraat. *Van de naam "Flavio Giojastraat" mag verwacht worden dat deze, zowel in het spreken, als in de correspondentie, voor het publiek moeilijkheden zal opleveren. Daar Flavio Gioja wordt gehouden voor de uitvinder van het kompas, is gemelde naam veranderd in "Kompasstraat", waartoe temeer aanleiding bestaat omdat de straat gelegen is in de onmiddellijke nabijheid van de "Vleetstraat" en de "Sirenestraat", welke straten dus mede zijn genoemd naar zaken, die bij de scheepvaart worden gebruikt.*

Bij rbsl. 25 juli 1939, nr. 10 wordt besloten tot verlenging van de Kompasstraat met gedeelte Snelliusplein.

Bij rbsl. 4 december 1951, nr. 10 tot verdere verlenging.

Bij rbsl. 26 oktober 1954, nr* 17 tot gedeeltelijke intrekking (van de laatste verlenging), gedeelte wordt Moerbergplantsoen.

Flavio Gioja (of Gioia) was een Italiaanse zeeman die als uitvinder van het kompas werd beschouwd. Of hij werkelijk de uitvinder is of überhaupt wel heeft bestaan wordt betwijfeld. Flavio Gioja zou het kompas in 1302 in de Italiaanse havenplaats Amalfi, 40 km ten zuid-oosten van Napels aan de Tyrrheense zee hebben uitgevonden. In 1902, bij het zesde eeuwfeest heeft men in Amalfi zelfs een standbeeld van Gioja opgericht.

<Begin citaat>

Volgens een oude Chinese kroniek spoorde keizer Hoang-ti in 2634 v. Chr. bij een veldslag in de mist zijn tegenstanders op met een 'zuidwijzende wagen'. Pas in de elfde eeuw echter lezen we bij Shen Kua hoe men een kompas kan maken. Via de Arabieren bereikte deze kennis het Westen, waar de Italiaan Flavio Gioja als de uitvinder wordt beschouwd Maar in 1250 maken de Spanjaarden al melding van een 'zeilsteen der zeevaarders'; en de Scandinaviërs schijnen zelfs reeds in 1180 een vloeistofkompas te hebben gebruikt. [kennislink.nl]

<Einde citaat>

Het Wereld Scoutingemblem – de fleur-de-lis (Franse lelie) – is door Baden-Powell (grondlegger van de Scouting) afgeleid uit het teken van de noordpunt van een kompas dat op veel wereldkaarten en kompassen voorkomt. Dit teken is ontworpen door Flavio Gioja om het kompas beter bruikbaar te maken. Hij gebruikte de hoofdletter 'T' om het noorden te markeren (in het Italiaans is noord 'Tramontane'. Uit eerbied voor de koning wiens wapen een Franse lelie was combineerde hij de 'T' met dit embleem. [<http://www.granaet.nl/>]

[Govert Schilling, "Een drijvende naald in een bak water", recensie van het boek "Het raadsel van het kompas. Het intrigerende verhaal van de uitvinding die de wereld veranderde" van Amir D. Aczel, 2002, in: Vrij Nederland 8 juni 2001:]

<begin citaat>

Dit jaar is het precies zeven eeuwen geleden dat de Italiaan Flavio Gioia het magnetisch kompas uitvond. Tenminste, dat wordt beweerd in Gioia's geboorteplaats Amalfi, veertig kilometer ten zuidoosten van Napels, aan de kust van de Tyrrheense Zee. In 1902, bij het zesde eeuwfeest, werd daar een standbeeld van Gioia opgericht, en twee gedenkplaten herinneren aan de 'zuiver Italiaanse triomf' die de wereld ontsloot. Maar wie nog nooit van Flavio Gioia heeft gehoord, verkeert in goed gezelschap. Naar alle waarschijnlijkheid heeft hij nooit bestaan, zo blijkt uit 'Het raadsel van het kompas' van de Amerikaanse wiskundige Amir Aczel.

Magnetiet (genoemd naar de Griekse stad Magnesia) is een ijzerhoudend mineraal waarvan al vele eeuwen bekend is dat het magische eigenschappen bezit. Al in 1040 beschreef Tsêng Kung-Liang in het boek 'Wu Ching Tsung Yao' een ijzeren vis die zich, drijvend in een bak water, naar het zuiden richt. Nog veel eerder, misschien al in de eerste eeuw van onze jaartelling, maakten Chinese waarzeggers en feng shui-meesters gebruik van magnetische lepels, die in de lucht werden opgehangen. Later werden kunstige instrumenten gebouwd met houten schildpadden, voorzien van een magnetische naald. Hoewel de Chinezen het instrument aanvankelijk niet voor navigatiedoeleinden gebruikten, lijdt het geen twijfel dat zij het kompas al veel langer dan zevenhonderd jaar kennen.

Hoe het kompas vanuit het Verre Oosten zijn weg naar Europa vond, is niet bekend. Marco Polo, die halverwege de dertiende eeuw voor het eerst naar China reisde en daar later uitgebreid over schreef, noemt het instrument nergens. Bovendien was het kompas vóór zijn tijd al in het westen bekend, getuige een passage in 'De naturis rerum' (1187) van de Engelse monnik Alexander Neckam. Ook in verschillende Europese gedichten uit de eerste helft van de dertiende eeuw wordt het kompas beschreven (welke hedendaagse dichter heeft zich al aan de GPS-satellietnavigatie gewaagd?). Feit is dat de havenstad Amalfi een belangrijke rol speelde in de geschiedenis van het kompas. Gesticht in de vierde eeuw door Constantijn de Grote, groeide Amalfi in de late Middeleeuwen uit tot de belangrijkste havenstad in het Middellandse-Zeegebied. Ergens tussen 1295 en 1302 werd het kompas hier geperfectioneerd: niet langer een drijvende naald in een bak water, maar een ronde behuizing met windroos, waarin een roterende kompasnaald werd bevestigd. Dat de windroos sindsdien in zestien windrichtingen is verdeeld in plaats van twaalf, zoals eerder gebruikelijk was, voert volgens Aczel wellicht terug op mystieke Etruskische tradities. Het is zelfs niet uitgesloten dat de Etrusken al vertrouwd waren met een primitief soort kompas.

Amalfi mag trots zijn op de perfectionering van het magnetisch kompas, maar het instrument is er niet uitgevonden, en al helemaal niet door Flavio Gioia. Die heeft naar alle waarschijnlijkheid niet eens bestaan, en dankt zijn standbeeld misschien aan een vergeten komma. Het misverstand begon in 1450, toen de Italiaanse historicus Flavio Biondo in zijn 'Italia illustrata' optekende dat de nautische toepassing van het kompas in Amalfi is uitgevonden. Ruim een halve eeuw later, in 1511, schreef de filoloog

Giambattista Pio iets soortgelijks, maar zijn Latijnse tekst is voor tweeërlei uitleg vatbaar.

'Het kompas is volgens de overlevering door Flavio in Amalfi uitgevonden,' schreef Pio. Nog eens zestig jaar later beweerde de historicus Scipione Mazzella dat het hier om ene Flavio Gioia zou gaan, en die naam verdween sindsdien niet meer van het toneel. Maar volgens critici was de Flavio uit Pio's boek niemand anders dan Flavio Biondo, en had de tekst eigenlijk moeten luiden: 'Het kompas is, volgens de overlevering door Flavio, in Amalfi uitgevonden.' De achternaam Gioia (Italiaans voor 'vreugde') zou pas later zijn verzonnen.

Hoe het ook zij, de toepassing van het magnetisch kompas als belangrijk navigatie-instrument op zee vindt zijn oorsprong wel degelijk in Amalfi. Niet langer waren zeevaarders afhankelijk van schietlood, sterren en tekeningen van kustlijnen. Dankzij het kompas kon er, ook bij slecht weer, veel nauwkeuriger genavigeerd worden. In Venetië werden grotere schepen gebouwd, die bovendien frequenter uitvoeren, en de economische en culturele bloei van het Venetiaanse rijk is volgens Aczel een direct gevolg van de introductie van het kompas. Ook de grote ontdekkingsreizen van Columbus, Da Gama en Magelhaen zouden zonder kompas nooit al rond het begin van de zestiende eeuw zijn uitgevoerd.

<einde citaat>

*Met dank aan de Werkgroep Straatnamen Onderzoek van de Historische Kring Velsen. Contactpersoon van de werkgroep is Erik Baalbergen, e-mail: velisena@quicknet.nl, website www.historischekringvelsen.nl
Bronnen: Secretariearchief Velsen; TBS-aanvullen.*

© 2006 Werkgroep Straatnamen Onderzoek van de Historische Kring Velsen.
Dit artikel mag uitsluitend gebruikt worden voor de rubriek Straat in Beeld in de IJmuider Courant en voor publicaties door de Werkgroep Straatnamen Onderzoek van de Historische Kring Velsen.

Opgesteld door Erik Baalbergen 1 oktober 2006